

Pojęcia kluczowe: klauzule abuzywnie, bezskuteczność zawieszona, powództwo opozycyjne, tytuł egzekucyjny, prekluzja

Paweł Lipiarz

Złożenie przez konsumenta oświadczenia o braku następcej zgody na stosowanie wobec niego klauzul abuzywnych jako podstawa powództwa opozycyjnego

ABSTRAKT

Celem artykułu jest rozważenie, czy złożenie przedsiębiorcy przez konsumenta oświadczenia o braku następcej zgody na stosowanie wobec niego klauzul abuzywnych po powstaniu tytułu egzekucyjnego może być podstawą powództwa opozycyjnego i czy podniesienie tego zarzutu jest możliwe z uwagi na wskazaną w art 840 §1 pkt 2 Kodeksu postępowania cywilnego¹ prekluzję.

I. WSTĘP

Artykuł 385¹ § 1 Kodeksu cywilnego² wskazuje, że tzw. klauzule niedozwolone nie wiążą konsumenta, przy czym literalna treść przepisu nie wskazuje wprost, z jakiego rodzaju sankcją wadliwości czynności prawnej mamy do czynienia. Rozstrzygnięcia tej kwestii podjął się Sąd Najwyższy w uchwale składu 7 sędziów Sądu Najwyższego – Izba Cywilna – z 7.05.2021 r. (III CZP 6/21)³. W uchwale tej Sąd Najwyższy uwzględnił dotychczasowy dorobek orzeczniczy tak w przedmiocie braku związania konsumenta niedozwolonymi postanowieniami umowy z mocy samego prawa *ex tunc*, jak również odrzucający możliwość powoływania się przez przedsiębiorcę na regulację art 58 § 3 k.c. w związku z umieszczeniem we wzorcu umownym klauzul abuzywnych. Jednocześnie zestawiał ten dorobek z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, w szczególności w zakresie tych orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości⁴,

1 Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1967 ze zm.), dalej: k.p.c.

2 Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.), dalej: k.c.

3 Uchwała składu 7 sędziów SN – Izba Cywilna – zasada prawna z 7.05.2021 r. (III CZP 6/21), Legalis nr 2563899.

4 M.in. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 3.10.2019 r. (C-260/19), Legalis nr 2230278.

które dają konsumentowi uprawnienie do wyrażenia świadomej i wolnej zgody na stosowanie wobec niego klauzul niedozwolonych po uzyskaniu obiektywnej i wyczerpującej informacji o konsekwencjach prawnych, jakie pociągają za sobą uznanie danego postanowienia umownego za niewiążące. W konsekwencji mając na uwadze, że jedna ze stron stosunku prawnego (konsument) uprawniona jest do późniejszego potwierdzenia danej czynności prawnej ze skutkiem *ex tunc*, a druga jego strona (przedsiębiorca) jest swoim oświadczeniem woli związana od momentu jego złożenia, Sąd Najwyższy zakwalifikował brak związania konsumenta niedozwolonymi postanowieniami umownymi jako sankcję bezskuteczności zawieszoną.

Zgodnie z art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. podstawą powództwa opozycyjnego może być zdarzenie, które nastąpiło po powstaniu tytułu egzekucyjnego, wskutek którego świadczenie stwierdzone tytułem egzekucyjnym wygasło lub nie może być egzekwowane. Zdarzenie to ma mieć charakter materialnoprawny⁵. Jak wskazano wyżej, klauzule abuzywne nie wiążą konsumenta z mocy prawa *ex tunc* i sąd zobowiązany jest badać tę okoliczność z urzędu⁶.

W efekcie w pierwszej kolejności konieczne jest rozważenie, czy złożenie po powstaniu tytułu egzekucyjnego przedsiębiorcy przez konsumenta oświadczenia o następczym braku zgody na związanie klauzulami abuzywnymi jest zdarzeniem prawnokształtującym, które zmienia sytuację prawną konsumenta w stosunku do chwili powstania tytułu egzekucyjnego, w sposób czyniący stwierdzone w tytule egzekucyjnym świadczenie nieegzekwowalnym. Powyższa wątpliwość wiąże się z faktem, że i tak w chwili zawarcia umowy, jak i wydania tytułu egzekucyjnego niedozwolone klauzule umowne są w stosunku do konsumenta bezskuteczne, niezależnie od jego świadomości i decyzji.

Kolejnym elementem wymagającym rozstrzygnięcia jest to, czy w związku z faktem, że stan bezskuteczności niedozwolonych postanowień umownych istniał w chwili powstania tytułu egzekucyjnego, podniesienie tego zarzutu w ramach powództwa opozycyjnego nie będzie zarzutem spóźnionym, a stan związania konsumenta niedozwolonymi postanowieniami umownymi jest objęty powagą rzeczy osądzonej.

II. SANKCJA BEZSKUTECZNOŚCI ZAWIESZONEJ I WPŁYW OŚWIADCZENIA KONSUMENTA O BRAKU NASTĘPCZEJ ZGODY NA STOSOWANIE WOBEC NIEGO KLAUZUL ABUZYWANYCH NA BYT CZYNNOŚCI PRAWNEJ

W doktrynie i orzecznictwie wskazuje się, że cechą charakterystyczną sankcji bezskuteczności zawieszony jest fakt, iż oświadczenie woli złożone przez stronę jest

5 Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 2, Art. 506–1217, red. T. Szancilo, Warszawa 2019, komentarz do art. 840 k.p.c.; wyrok SN – Izba Cywilna z 26.03.2009 r. (I CSK 282/08), Legalis nr 232736.

6 Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 27.06.2000 r. (C-240/98), Legalis nr 61490.

dla niej wiążące, a czynność prawna jest ważna, lecz do czasu potwierdzenia jej przez drugą stronę stosunku prawnego lub osobę trzecią nie wywołuje ona skutków prawnych⁷. W momencie jej potwierdzenia czynność prawna staje się ważna i obowiązująca z mocą wsteczną od chwili złożenia oświadczenia woli, które wymagało potwierdzenia. Czynność prawna sama w sobie nie jest ani sprzeczna z ustawą, nie zmierza do jej obejścia, ani nie jest sprzeczna z zasadami współżycia społecznego, a tym samym nieważna w rozumieniu art. 58 k.c.

W efekcie do momentu potwierdzenia czynności prawnej, jej strony pozostają w stanie niepewności. Byt przedmiotowej czynności zależy w tym okresie od woli podmiotu uprawnionego do złożenia oświadczenia o jej potwierdzeniu. W przypadku jej potwierdzenia – jak wskazano wyżej – czynność prawna wywołuje skutek *ex tunc*. Natomiast w sytuacji odmowy jej potwierdzenia czynność staje się trwale bezskuteczna (a zatem nieważna) i nie wywołuje skutków prawnych również ze skutkiem *ex tunc*⁸. Ustawodawca nie przewiduje terminu, w którym ma nastąpić potwierdzenie czynności prawnej. Co prawda m.in. art. 103 k.c. daje uprawnienie stronie zawierającej umowę z osobą działającą w imieniu innej osoby bez pełnomocnictwa lub z przekroczeniem jego zakresu do wyznaczenia terminu drugiej stronie stosunku prawnego, działającej przez rzekomego pełnomocnika, do potwierdzenia tej czynności, lecz ustawa nie przewiduje prekluzyjnego terminu do podjęcia przez uprawniony podmiot decyzji. W efekcie tak sam byt czynności prawnej obarczonej sankcją bezskuteczności względnej, jak również czas trwania teje bezskuteczności zależy od woli jednej ze stron stosunku prawnego lub podmiotu trzeciego.

Powyższa instytucja jest podobna do sankcji tzw. wzruszalności uregulowanej w art. 84 k.c. (błąd), art. 86 k.c. (podstęp) i art. 87 (groźba). Wystąpienie błędu, podstępu oraz groźby powoduje wadliwość czynności prawnej określaną mianem wzruszalności. Strona czynności prawnej, która złożyła drugiej stronie oświadczenie woli pod wpływem błędu, podstępu czy groźby, uprawniona jest do złożenia drugiej stronie oświadczenia o uchyleniu się od skutków czynności prawnej. W orzecnictwie wskazuje się, że jest to oświadczenie o charakterze prawnokształtującym⁹, mające na celu wyeliminowanie z obrotu prawnego czynności prawnej, w której jedno z oświadczeń woli zostało złożone pod wpływem błędu, podstępu czy groźby. W konsekwencji w niniejszym przypadku również definitywny byt czynności prawnej zależy od złożenia oświadczenia woli przez uprawniony podmiot.

7 M.in. uchwała SN – Izba Cywilna z 5.03.1981 r. (III CZP 1/81), Legalis nr 22521; *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, komentarz do art 63 k.c.

8 Wyrok SN – Izba Cywilna z 12.10.2018 r. (V CSK 469/17), Legalis nr 1847198.

9 M.in. wyrok SN – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z 5.06.2014 r. (I PK 311/13), Legalis nr 1162499; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie I Wydział Cywilny z 21.02.2019 r. (I ACa 590/18), Legalis nr 2121656; *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2023, komentarz do art. 89 k.c.

Natomiast w zakresie różnic pomiędzy sankcją bezskuteczności zawieszoną a wzruszalności czynności prawnej wskazać należy, że w przeciwieństwie do sankcji bezskuteczności czynność obarczona sankcją wzruszalności jest ważna (wywołuje właściwe dla niej skutki prawne), ale jej skutki ustają z mocą wsteczną (*ex tunc*), jeżeli uprawniony podmiot złoży oświadczenie woli o uchyleniu się od jej skutków. Co istotne, również w przypadku sankcji wzruszalności ustawodawca w art. 88 § 2 k.c. przewiduje prekluzyjny termin do złożenia przez uprawniony podmiot oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia woli. W przypadku błędu lub podstępny jest to rok od chwili jego wykrycia, a w wypadku groźby rok od chwili, kiedy stan groźby ustał.

Zestawiając dwie powyższe sankcje czynności prawnych z sankcją tzw. nieważności bezwzględnej przewidzianej w art. 58 k.c., wskazać należy, że nieważność wynikająca ze sprzeczności czynności prawnej z ustawą, mającej na celu obejście ustawy, czy też sprzeczności czynności prawnej z zasadami współżycia społecznego, jest kategorią obiektywną, gdzie nieważność jest dostrzegalna *prima facie*. Co istotne, na podstawie art. 189 k.p.c. każdy uczestnik obrotu prawnego, o ile tylko wykaże interes prawny, jest uprawniony do wniesienia do sądu powszechnego powództwa o ustalenie, czy dana czynność wywołuje skutki prawne, czy też nie. Niezależnie od tego, czy dany podmiot był stroną danej czynności prawnej¹⁰.

Natomiast tak w przypadku czynności prawnej obciążonej sankcją bezskuteczności względnej, jak i sankcją wzruszalności jej byt zależy, w przeciwieństwie do sankcji nieważności bezwzględnej z art. 58 k.c., od złożenia prawnokształtującego¹¹ oświadczenia woli przez uprawniony podmiot. W konsekwencji skorzystanie przez stronę lub podmiot posiadający interes prawny z roszczenia przewidzianego w art. 189 k.p.c. lub powołanie się w ramach postępowania o świadczenie na zarzut nieważności czynności prawnej będącej podstawą tego świadczenia, jest zawieszona lub też wprost niemożliwe aż do chwili złożenia przez uprawniony podmiot odpowiedniego oświadczenia woli. O ile w wypadku sankcji wzruszalności czynności prawnej wynika to wprost z natury tej instytucji¹², o tyle w przypadku sankcji bezskuteczności zawieszony kwestia ta była przedmiotem orzecznictwa Sądu Najwyższego¹³.

10 Por. np. wyrok SN – Izba Cywilna z 12.03.2002 r. (IV CKN 827/00), Legalis nr 54413 i wyrok SN – Izba Cywilna z 13.02.2004 r. (II CK 438/02), Legalis nr 61355; *Kodeks cywilny, Komentarz*, t. 1, Art. 1–352, red. M. Gutowski, Warszawa 2021, komentarz do art. 58 k.c.; *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Art. 1–205, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, komentarz do art. 189 k.p.c.

11 W zakresie sankcji wzruszalności zob. *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, komentarz do art. 88 k.c.; a w zakresie sankcji bezskuteczności względnej zob. *Kodeks cywilny. Komentarz*, Red. K. Osajda (red. serii), W. Borysiak (red. tomu), Warszawa 2023, komentarz do art. 103 k.c.; akapit 16 uzasadnienia wyroku SN – Izba Cywilna z 9.01.2008 r. (II CSK 394/07), Legalis nr 97632.

12 Jak wskazał Sąd Apelacyjny w Szczecinie Wydział I Cywilny w uzasadnieniu wyroku z 22.07.2020 r. (I ACa 658/19), Legalis nr 2529422: „Wadliwość ta oznacza, że dotknięta nią czynność prawna jest ważna (wywołuje właściwe dla niej skutki prawne), ale jej skutki ustają z mocą wsteczną (*ex tunc*), jeżeli uprawniony złoży oświadczenie woli, o którym mowa w komentowanym przepisie”.

13 Zob. uchwała SN – Izba Cywilna z 26.03.2002 r. (III CZP 15/02), Legalis nr 52740.

W uchwale z dnia 26.03.2002 r. (III CZP 15/02) Sąd Najwyższy stwierdził, iż do czasu potwierdzenia czynności obarczonej sankcją bezskuteczności zawieszonyj, powołanie się na jej nieważność jest przedwczesne, z uwagi na fakt, że takie potwierdzenie sanuje daną czynność ze skutkiem *ex tunc*.

W konsekwencji nawet przy uznaniu, że w przypadku sankcji bezskuteczności zawieszonyj dana czynność nie wywołuje skutków prawnych, złożenie przez uprawniony podmiot oświadczenia o braku zgody na potwierdzenie danej czynności, lub jak w analizowanym w artykule przypadku oświadczenia konsumenta o braku zgody na stosowanie wobec niego klauzul abuzywnych posiada doniosłość prawną. Oświadczenie takie powoduje eliminację czynności prawnej ze skutkiem *ex tunc* dla każdego z członków obrotu prawnego.

III. OŚWIADCZENIE O BRAKU NASTĘPCZEJ ZGODY NA STOSOWANIE KLAUZUL NIEDOZWOLONYCH JAKO ZDARZENIE PO POWSTANIU TYTUŁU EGZEKUCYJNEGO

Zgodnie z art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. dłużnik może żądać pozbawienia wykonalności tytułu wykonawczego, jeżeli po powstaniu tytułu egzekucyjnego nastąpiło zdarzenie, wskutek którego zobowiązanie wygasło lub nie może być egzekwowane. Z treści tej normy nie wynika to wprost, lecz z pewnością chodzi o zdarzenie prawne¹⁴, czyli okoliczność, z którą normy prawne wiążą skutki w postaci powstania, zmiany i ustania stosunku prawnego. Takim zdarzeniem prawnym jest z pewnością złożenie przez stronę danej czynności prawnej skutecznego prawnie oświadczenia woli.

Z punktu widzenia normy z art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. to oświadczenie ma prowadzić do wygaśnięcia świadczenia lub sprawienia, że dane świadczenie nie może być egzekwowane. Za oświadczenie woli prowadzące do wygaśnięcia świadczenia (poprzez jego spełnienie) jest uznawane złożenie oświadczenia o potrąceniu, a wskazującym na to, że dane świadczenie nie może być egzekwowane, jest podniesienie zarzutu przedawnienia roszczenia.

W orzecznictwie przyjmuje się, że również złożenie przez dłużnika oświadczenia o uchyleniu się od skutków czynności prawnych po powstaniu tytułu egzekucyjnego stanowi zdarzenie prowadzące do uniemożliwienia egzekwowania świadczenia z uwagi na fakt, że wskutek złożenia takiego oświadczenia dochodzi do wyeliminowania czynności prawnej będącej podstawą zasądzonego świadczenia z obrotu prawnego¹⁵. Jak wykazano wyżej, czynność prawna dokonana pod wpływem błędu, podstępny czy też groźby jest skuteczna, wiążąca dla stron i wywołuje skutki prawne aż do momentu złożenia przez uprawniony podmiot oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych czynności prawnej. W efekcie skuteczne złożenie takiego oświadczenia prowadzi do

14 Wyrok SN – Izba Cywilna z 26.03.2009 r. (I CSK 282/08), Legalis nr 232736.

15 M.in. wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie I Wydział Cywilny z 28.01.2021 r. (I ACa 952/19), Legalis nr 2570786.

powstania niezależności świadczenia stron wskutek nieważności czynności prawnej zobowiązującej do świadczenia (*condictio sine causa*).

Natomiast w przypadku sankcji bezskuteczności zawieszonej, co już podano, czynność prawna jest ważna, lecz nie wywołuje skutków prawnych. Co istotne, w sytuacji złożenia przez uprawniony podmiot oświadczenia o braku zgody na zatwierdzenie czynności prawnej obarczonej sankcją bezskuteczności zawieszonej, w tym oświadczenia konsumenta o braku zgody na stosowanie wobec niego klauzul abuzywnych, dochodzi do nieważności czynności prawnej zobowiązującej do świadczenia ze skutkiem *ex tunc*, a zatem również do *conditio sine causa*¹⁶. Od momentu złożenia takiego oświadczenia na nieważność przedmiotowej czynności prawnej może powoływać się każdy uczestnik obrotu prawnego, o ile tylko wykaże interes prawny, a nie jedynie strony danej czynności prawnej.

Natomiast przewidzianą w art 840 § 1 pkt 2 k.p.c. przesłanką uwzględnienia powództwa opozycyjnego jest zdarzenie prawne prowadzące do niemożności egzekucji danego świadczenia, które to w ocenie autora ma mieć charakter trwały. Powyższy pogląd wynika z zaprezentowanego przez Sąd Najwyższy stanowiska w zakresie zastosowania art. 5 k.c. jako podstawy powództwa opozycyjnego, jedynie w sytuacji gdy odmowa udzielenia ochrony prawu podmiotowemu, w postaci prawomocnie zasądzonego świadczenia uzyskuje w istocie trwały charakter¹⁷.

W efekcie dopiero w chwili złożenia przez uprawniony podmiot oświadczenia o braku wyrażenia zgody na czynność prawną obarczoną sankcją bezskuteczności zawieszonej, w tym przez konsumenta o braku zgody na stosowanie wobec niego klauzul abuzywnych, dochodzi do trwałej niemożności egzekwowania świadczenia, tak w obrębie stron danej czynności prawnej, jak i osób trzecich, które w związku z daną czynnością prawną zaciągnęły zobowiązania (m.in. poręczyciele).

Zatem uznać należy, że złożenie przez konsumenta oświadczenia o braku następczej zgody na stosowanie wobec niego niedozwolonych postanowień umownych, nawet po powstaniu tytułu egzekucyjnego, którego podstawą była czynność prawna obarczona klauzami abuzywnymi, posiada doniosłość prawną. Oświadczenie to (w zależności od tego, czy dane niedozwolone postanowienia umowne dotyczą świadczenia głównego) może doprowadzić do trwałego wyeliminowania z obrotu prawnego całej czynności prawnej, która była podstawą uwzględnienia roszczenia stwierdzonego tytułem egzekucyjnym. Konsekwencją złożenia takiego oświadczenia jest trwała nieegzekwawalność świadczenia stwierdzonego tytułem wykonawczym.

¹⁶ Zob. akapit 15 uzasadnienia uchwały składu 7 sędziów SN – Izba Cywilna – zasada prawna z 7.05.2021 r. (III CZP 6/21), Legalis nr 2563899.

¹⁷ Zob. wyrok SN – Izba Cywilna z 12.09.2018 r. (II CSK 664/17); Legalis nr 1856055, wyrok SN – Izba Cywilna z 22.06.2018 r. (II CSK 539/17); Legalis nr 1806766; wyrok SN – Izba Cywilna z 15.02.2002 r. (V CA 2/20), Legalis nr 53971; wyrok SN – Izba Cywilna z 16.06.2016 r. (V CSK 625/15); Legalis nr 1482702 .)

Natomiast w związku z faktem, że niedozwolone postanowienia umowne nie wiążą konsumenta ze skutkiem *ex tunc* i powinny być badane przez sąd z urzędu, możliwość powołania się na zarzut bezskuteczności z pewnością istnieje również przed zamknięciem rozprawy na etapie postępowania rozpoznawczego. Sytuacja prawna przedsiębiorcy z punktu widzenia możliwości wyegzekwowania świadczenia mającego swoje źródło w niedozwolonym postanowieniu umownym cały czas jest taka sama – zobowiązanie to jest bezskuteczne. Pomimo zatem doniosłości prawnej oświadczenia konsumenta o braku następczej zgody na stosowanie wobec niego niedozwolonych postanowień umownych, które prowadzi do trwałego wyeliminowania danego postanowienia lub też całej umowy z obrotu prawnego, sytuacja prawna konsumenta pozostaje bez zmian – świadczenie jest nieegzekwowalne.

Konieczne zatem jest rozważenie, czy nawet przy złożeniu przez konsumenta oświadczenia o braku zgody na stosowanie wobec niego niedozwolonych postanowień umownych po powstaniu tytułu egzekucyjnego podniesienie takiego zarzutu nie jest wykluczone z uwagi na wskazaną w art 840 § 1 pkt 2 k.p.c. prekluzję.

IV. MOŻLIWOŚĆ POWOŁANIA SIĘ NA BEZSKUTECZNOŚĆ NIEDOZWOLONYCH POSTANOWIEŃ UMOWNYCH W POWÓDZTWIE OPOZYCYJNYM

Jak wskazano wyżej, brak związania konsumenta niedozwolonymi postanowieniami umownymi jest stanem wynikającym z mocy prawa ze skutkiem *ex tunc*. Sąd ma obowiązek, jeśli tylko ku temu ma sposobność, badać umowę zawartą przez konsumenta z przedsiębiorcą w kierunku istnienia w niej lub też nie niedozwolonych postanowień umownych. W efekcie w sytuacji wydania przez sąd, na etapie postępowania rozpoznawczego, orzeczenia zasądzającego od konsumenta świadczenie, którego źródło wynikać miało z umowy, w której znajdowały się klauzule abuzywne, które to nie zostały ani przez sąd, ani przez stronę dostrzeżone, wydawać się może, że podniesienie takiego zarzutu na etapie powództwa opozycyjnego uznane będzie za spóźnione.

Co do zasady, powództwo opozycyjne, mające na celu pozbawienie wykonalności orzeczenia sądowego, może być oparte jedynie na zdarzeniach, które nastąpiły po powstaniu tytułu egzekucyjnego, wskutek których zobowiązanie wygasło lub nie może być egzekwowane. Wynika to z prekluzyjnego skutku prawomocności orzeczenia i powagi rzeczy osądzonej. Obejmuje ona przecież wszelkie okoliczności i zarzuty, które istniały i dały się sformułować w chwili zamknięcia rozprawy na etapie postępowania rozpoznawczego, lecz strona skutecznie ich nie przytoczyła. Nie ma przy tym znaczenia, czy ponosiła winę w zaniechaniu skutecznego podniesienia właściwych zarzutów i okoliczności¹⁸.

18 Zob. postanowienie SN – Izba Cywilna z 20.05.2022 r. (I CSK 610/22), Legalis nr 2706006; *System Postępowania Cywilnego*, t. 8, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2021.

W konsekwencji rozpoznanie w sprawie zainicjowanej powództwem opozycyjnym zdarzeń istniejących przed powstaniem tytułu korzystającego z powagi rzeczy osądzonej prowadziłyby do zanegowania tej powagi i zakwestionowania prawomocnego orzeczenia. Ustawodawca ogranicza wyłom od tej zasady jedynie do zarzutu spełnienia świadczenia oraz – w obecnym brzmieniu art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. – zarzutu potrącenia, czyli również *in extenso* zarzutu spełnienia świadczenia¹⁹.

Na bazie orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości stwierdzono również, że ochrona konsumenta nie jest absolutna²⁰. W szczególności stwierdził on, że prawo Unii nie nakłada na sąd krajowy obowiązku wyłączenia stosowania krajowych przepisów proceduralnych przyznających powagę rzeczy osądzonej orzeczeniu, nawet jeżeli pozwoliłyby to na usunięcie naruszenia przepisu zawartego w dyrektywie 93/1321, z zastrzeżeniem przy tym poszanowania zasady skuteczności.

W przypadku uprawnień konsumenta wynikających z dyrektywy 93/13 zasada bezpośredniej skuteczności prawa wspólnotowego polega na tym, że krajowe przepisy proceduralne nie mogą czynić niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym wykonywania tak przez konsumenta, jak i sąd krajowy (gdyż jest on zobowiązany do badania ewentualnego wystąpienia klauzul abuzywnych z urzędu) uprawnień przyznanych przez prawo wspólnotowe²².

W polskiej procedurze przykładem rozwiązania proceduralnego sprzecznego z zasadą skuteczności były przepisy będące podstawą wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym z weksła w stanie prawnym przed 24.09.2021 r.²³ Sąd w ówczesnym stanie prawnym zobowiązany był do uwzględnienia roszczenia z weksła i wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym bez badania stosunku podstawowego dla weksła. Dopiero na etapie składania przez pozwanego zarzutów (których skuteczność zależy przecież od wniesienia opłaty sądowej wysokości 3/4 opłaty sądowej) sąd uprawniony był do badania treści stosunku podstawowego, w tym występowania w nim lub nie niedozwolonych postanowień umownych. To rozwiązanie proceduralne zostało mocą wyroku Trybunału Sprawiedliwości z 13.09.2018 r. (C-176/17)²⁴ uznane za sprzeczne z dyrektywą 93/13. Co istotne, jak wynika z uzasadnienia projektu ustawy o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw

19 Zob. wyrok SN – Izba Cywilna z 7.10.2022 r. (V CSK 561/18), Legalis nr 2481132; wyrok SN – Izba Cywilna z 9.09.2015 r. (IV CSK 653/14), Legalis nr 1341830; uchwała SN Izba Cywilna i Administracyjna z 20.11.1987 r. (III CZP 69/87) Legalis nr 26059.

20 M.in. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 6.10.2009 r. (C-40/08), *Asturcom Telecomunicaciones*, pkt 37, Legalis nr 172874.

21 Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5.04.1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. UE L 1993, nr 95, s. 29), dalej: dyrektywa 93/13.

22 Zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 26.06.2019 r. (C-407/18), *Addiko Bank*, pkt 45 i 46, Legalis nr 1969451; *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, Art. 353–626. red. M. Gutowski, Warszawa 2022, komentarz do art 385¹ k.c.

23 Art. 485 § 2 k.p.c. w brzmieniu sprzed wejścia w życie ustawy z 11.08.2021 o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r. poz. 1655).

24 Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 13.09.2018 r. (C-176/17), *Profi Credit Polska SA w Bielsku-Białej przeciwko Mariuszowi Wawrzoskowi*, Legalis nr 1824088.

z 11.08.2021 r., zmiana brzmienia art. 485 § 2 k.p.c. spowodowana była właśnie powyższym orzeczeniem Trybunału Sprawiedliwości²⁵. Przedmiotowa nowelizacja, w celu realizacji zasady skuteczności prawa wspólnotowego, w pierwszej kolejności zobowiązuje powoda będącego przedsiębiorcą w sporze z konsumentem do dołączenia do pozwu wraz z wekslem umowy będącej dla niego stosunkiem podstawowym. Ma to umożliwić sądowi dokonanie z urzędu jej analizy pod kątem ewentualnego występowania w niej niedozwolonych postanowień umownych. Nadto ustawodawca znnowelizował art. 19 ust. 4 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych²⁶, ograniczając dla konsumenta opłatę sądową od zarzutów od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym maksymalnie do kwoty 750 zł.

Natomiast brak podniesienia przez konsumenta zarzutu braku związania niedozwolonymi postanowieniami umownymi z przyczyn o charakterze fiskalnym, zwłaszcza w stanie prawnym obowiązującym przed nowelizacją art. 19 ust. 4 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, może być częstym powodem, że dochodzi do powstania tytułu egzekucyjnego, gdzie podstawą zasądzonego świadczenia jest umowa obarczona klauzulami abuzywnymi. Zwrócił na to uwagę Trybunał Sprawiedliwości w wyroku z 17.05.2022 r. (C-725/19)²⁷, IO przeciwko Impuls Leasing România IFN SA, analizując możliwość podniesienia zarzutu wystąpienia w umowie niedozwolonych postanowień na etapie postępowania przeciwegzekucyjnego. Biorąc pod uwagę przede wszystkim zasadę skuteczności prawa wspólnotowego, Trybunał Sprawiedliwości dopuścił możliwość badania powyższej kwestii na etapie powództwa przeciwegzekucyjnego, w sytuacji, w której konsument w celu ochrony swoich praw w innym postępowaniu musi dokonać znaczących opłat, które to odstraszałyby go od ochrony swoich praw. Co prawda przedmiotowe orzeczenie zostało wydane na bazie innego systemu prawnego (rumuńskiego), lecz z uwagi na fakt, że do 24.09.2021 r., czyli wejścia w życie aktualnie obowiązującej treści art. 19 ust. 4 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, przepisy uniemożliwiały sądowi rozpoznanie zarzutu abuzywności klauzul umownych i ewentualnej nieważności stosunku podstawowego jedynie na żądanie konsumenta i po uiszczeniu wysokiej opłaty sądowej (odpowiednika kaucji w rozumieniu wyroku Trybunału Sprawiedliwości z 17.05.2022 r. IO przeciwko Impuls Leasing România IFN SA), rozumowanie zawarte we wspomnianym wyroku powinno znaleźć zastosowanie na bazie polskiego postępowania przeciwegzekucyjnego.

Najistotniejszym orzeczeniem z punktu widzenia możliwości podniesienia przez konsumenta zarzutu bezskuteczności wobec niego niedozwolonych postanowień umownych po powstaniu tytułu egzekucyjnego na etapie powództwa opozycyjnego,

25 Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 1222, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/11EDD3C89EE89B37C12586E300421B71/%24File/1222.pdf>.

26 Ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1125), dalej: u.k.s.s.c.

27 Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 17.05.2022 (C-725/19), IO przeciwko Impuls Leasing România IFN SA, Legalis nr 2692965.

w ocenie autora, jest wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 17.05.2022 r.²⁸, *MA przeciwko Ibercaja Banco SA*. W powyższym orzeczeniu Trybunał Sprawiedliwości wskazał wprost, że konstrukcja prawomocności i prekluzji stoi na przeszkodzie realizacji uprawnień konsumenta przyznanych mu przez prawo wspólnotowe mocą dyrektywy 93/13, jeśli sąd we wcześniejszym postępowaniu nie dokonał badania umowy pod kątem ewentualnego występowania w niej niedozwolonych postanowień umownych. Dochodząc do powyżej wskazanej konkluzji, Trybunał Sprawiedliwości ponownie wskazał, że sąd krajowy zobowiązany jest do badania z urzędu kwestii niedozwolonych postanowień umownych i konsument nie może ponosić konsekwencji zaniechania powyższego obowiązku przez sąd krajowy.

Za emanację realizacji powyższego obowiązku sądu krajowego Trybunał Sprawiedliwości uznał zawarcie w uzasadnieniu orzeczenia fragmentu lub punktu świadczącego o istnieniu takiego badania. Za niewystarczający uznał natomiast sam fakt dysponowania przez sąd krajowy w ujawnionym w sprawie materiale dowodowym treścią umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem. Nie pozwala on domniemywać, że sąd krajowy dokonał koniecznej analizy umowy. W konsekwencji brak zawarcia przez sąd krajowy w uzasadnieniu orzeczenia elementów świadczących o dokonaniu oceny poszczególnych postanowień umownych umożliwia konsumentowi podniesienie zarzutu abuzywności postanowień umownych w innym postępowaniu, w szczególności w ramach powództwa opozycyjnego.

W efekcie w przypadku tytułów egzekucyjnych stanowiących orzeczenie sądu wydanych przeciw pozwanemu – konsumentowi przewidziana w art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. prekluzja doznaje pewnego wyłomu. Z analizy powyższych orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości wynika, że mając na uwadze przede wszystkim zasadę bezpośredniej skuteczności prawa wspólnotowego, konsument ma prawo oczekiwać, iż sąd krajowy dokona analizy umowy zawartej przez niego z przedsiębiorcą i dokona jej oceny pod kątem ewentualnego wystąpienia w niej niedozwolonych postanowień umownych. Zaniechanie tego obowiązku w ramach postępowania, w którym nastąpiło wydanie tytułu egzekucyjnego, czy to wskutek zastosowania przez sąd orzekający w postępowaniu rozpoznawczym przepisów prawa krajowego, jak miało to miejsce przed nowelizacją art. 485 § 2 k.p.c. dokonaną mocą ustawy o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 11.08.2021 r., czy poprzez zaniechanie sądu lub stron postępowania, nie może pozbawić konsumenta prawa do szukania dalszej ochrony prawnej. Taką ochronę w szczególności zapewnia powództwo opozycyjne, nawet jeśli stan braku związania niedozwolonymi postanowieniami umownymi istniał już w chwili powstania tytułu egzekucyjnego stanowiącego orzeczenie sądowe.

28 Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 17.05.2022 r. (C-600/19), *MA przeciwko Ibercaja Banco SA*, Legalis nr 2692963.

V. PODSUMOWANIE

Dokonując powyższej analizy, należy stwierdzić, że złożenie przez konsumenta oświadczenia o braku następczej zgody na stosowanie wobec niego klauzul abuzywnych po powstaniu tytułu egzekucyjnego stanowi zdarzenie mogące być podstawą powództwa opozycyjnego. W tego rodzaju postępowaniach najistotniejszą kwestią pozostaje zbadanie, czy w ramach postępowania, w którym wydano tytuł egzekucyjny, doszło do rzeczywistego badania przez sąd umowy pod kątem ewentualnego występowania w niej postanowień niedozwolonych. O ile w przypadku orzeczeń stanowiących nakazy zapłaty w postępowaniu nakazowym, kiedy to sąd zobowiązany jest do uwzględnienia roszczenia i wniosku o wydanie nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym przy przedłożeniu konkretnych dokumentów (weksła, pisemnego uznania długu itp.), kwestia ta wydaje się oczywista²⁹, o tyle w przypadku innych tytułów egzekucyjnych konieczne jest dokonanie analizy akt postępowania, czy sąd miał możliwość dokonania badania oraz czy zbadał umowę łączącą konsumenta z przedsiębiorcą pod kątem występowania w niej niedozwolonych postanowień umownych.

adw. Paweł Lipiarz

Adwokat, członek Izby Adwokackiej w Krakowie.

Advocate, member of the District Bar Association in Kraków.

ABSTRACT

Keywords: *unfair (contractual) terms, suspended ineffectiveness, objection to enforcement, writ of execution, limitation*

Submission by the consumer of a statement on refusal of post hoc consent to the application of unfair terms in their respect as a basis for an objection to enforcement

The purpose of this article is to consider whether the submission by the consumer to the supplier/seller of a statement on refusal of post hoc consent to the

²⁹ Zob. *Prawna ochrona konsumenta rynku usług bankowych*, red. T. Szancilo, Warszawa 2023, w szczególności Rozdział I, pkt XX i przywołane tam orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości.

application of unfair terms in their respect after the creation of the writ of execution constitutes an event that may be the basis for an objection of enforcement. These considerations also comprise the question whether it is possible to raise this kind of the objection despite the limitation mentioned in Article 840(1)(2) of the Code of Civil Procedure.

Bibliografia załącznikowa

- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2023
- Kodeks cywilny., Komentarz*, t. 1, Art. 1–352, red. M. Gutowski, Warszawa 2021
- Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, Art. 353–626. **red. M. Gutowski**, Warszawa 2022
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Art. 1–205, red. A. Marciniak, Warszawa 2019
- Kodeks cywilny. Komentarz*. red. K. Osajda (red. serii), W. Borysiak (red. tomu), Warszawa 2023
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, Art. 506–1217, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, komentarz do art. 840 k.p.c.
- Prawna ochrona konsumenta rynku usług bankowych*, red. T. Szanciło, Warszawa 2023
- System Postępowania Cywilnego*, t. 8, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2021